

Dr. Ertan GÖKMEN*

**DEMİRCİ KAZASINDAKİ KADİRÎ TARİKATININ
EŞREFİYE KOLUNA AİT TEKKENİN VAKFİYESİ**

Vakfiye, yapılan bir vakıfla ilgili vâkıfın takrîr ve kadının tescilini hâvi olarak düzenlenen hüccete denilmektedir. Kadı siciline kayıtlı olan vakfiyede, vakfı kuranın adı ve sâni, vakfın nasıl idare edileceği, gelirlerinin nasıl temin edileceği, nerelere ve kimlere ne kadar harcama yapılacağı ayrıntılı olarak belirtilmektedir.¹ Bu şartlar göz önüne alındığında vakfiyeye, vakıf tüzüğünün hükümleri denilebilir.²

Osmanlı Dönemine ait her şehir ve kazanın sicillerinin tamamının mevcut olmaması sebebiyle o şehirde kurulan her vakfın vakfiyesini bulmak mümkün olmamaktadır. Sicili bulunmayan veya sicilleri eksik olan şehirlerdeki vakıflara ait vakfiyelerin tamamı olmasa bile bazıları Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki vakfiye defterlerinde ve diğer bazı defterlerde bulunmaktadır. Çalışmamızda ele alacağımız Demirci kazasındaki Kadirî tarikatından Kayyumzâde Eş-Şeyh Elhâc Mehmed Tahir Efendi'nin kurduğu Kadirî tekkesi vakfiyesine Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki Hurufat Defterleri'nde rastlanmıştır. Vakfiyesindeki bilgilerden, bu tekkenin Sofular mahallesinde kurulduğu ve Kadirî tarikatının Eşrefiye koluna ait olduğu anlaşılmaktadır. Demirci'de aynı tarikatın Rûmiye koluna ait Sinan Efendi mahallesinde bir tekkesi daha bulunduğu tekkeye ait vakfiyelerden ve halen camide bulunan tarikatın bu koluna ait sancağın fotokopisinden anlaşılmaktadır.³ Demirci kazasında sadece Kadiri tarikatına ait tekkeler olmayıp, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Mevlevîlere, Rûfâîlere ve Nakşibendîlere ait tekkeler de bulunmaktadır.⁴

Kayyumzâde Eş-Şeyh Elhâc Mehmed Tahir Efendi'nin vakfiyesindeki bilgilerin tahliline geçmeden önce, vakfiyede verilen bilgilerin daha iyi değerlendirilebilmesi için Osmanlı Devleti'nde tekkelerin yeri ve önemi yanında, Kadirî tarikatı ile bu tarikatın uygulamaları hakkında biraz bilgi vermek yerinde olacaktır.

I-Osmanlı Devleti'nde Tekkeler ve İşlevleri

Osmanlı Devleti'nde toplumun ihtiyaç duyduğu pek çok dinî ve sosyal yapı, hayır sahibi kişile-

rin kurduğu vakıflarca kurulmuştur. Bu yapılar içerisinde mektep, medrese, kütüphane, han, hamam, kervansaray, köprü ve çeşme yer aldığı gibi, Anadolu'nun manen fethinde ve maddeten imarında büyük katkısı olan tekkeler de yer almaktadır.⁵

Farsça tekyeden bozma olup dayanma ve dayanılacak yer anlamına gelen tekke, tarikat mensuplarının oturup kalktıkları ve âyinlerini icra ettikleri yere denilmektedir.⁶ Tarihte ilk tekkenin hicrî 150 (miladî 767) yılları civarında Şam yakınlarında kurulduğu kabul edilmektedir. İlk tekkenin kurulmasından sonra hızlı bir gelişme sürecine girilmiş, önce Irak ve havalisi, ardından da Horasan ve bütün İslâm ülkelerinde binlerce tekke açılmıştır.⁷ Maddî ve manevî birçok sebeplerin tesiri ile süfliğin her tarafa yayılması, tekkelerin ve tarikatların devletler tarafından âdetâ resmen tanınması ve birçok devlet büyüğünün hatta sultanların bile şeyhlere mürit olması, tarikat şeyhlerine manevî bir nüfuz bahşetmiştir.⁸

Anadolu'da Selçuklu devletinin güçlenmesinden sonra Anadolu'da birçok Türk-İslâm kurumları kurulunca, İslâm ülkelerinin geleneğine uygun olarak Anadolu'da da tekkeler kurulmuştur.

* Celâl Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Görevlisi.

¹ M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, c. III, İstanbul, 1993, s. 576; Halim Baki Kunter, "Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri", *Vakıflar Dergisi*, c. I, Ankara, 1938, s. 116.

² Ahmet Akgündüz, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara, 1988, s. 189.

³ Ertan Gökmen, *Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Demirci Kazası*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2000, s. 149-150. Sinan Efendi Camii müezzininden öğrendiğimiz bilgilere göre camide fotokopisi bulunan sancağın aslı Demirci doğumlu tarih öğretmeni Talha Uğurluel'in elinde bulunmaktadır.

⁴ Gökmen, a.g.t., s. 146-151.

⁵ Mustafa Kara, *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, İstanbul, 1990, s. 43.

⁶ Pakalın, a.g.e., s. 445.

⁷ Yaşar Nuri Öztürk, *Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar*, İstanbul, 1990, s. 156.

⁸ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, 1966, s. 168.

Etraftan gelen ve orada yetişen dervişler ve şeyhler Anadolu coğrafyasında kuvvetli tasavvuf cereyanı uyandırmaya muvaffak olmuşlardır. Bu mu-tasavvıflar arasında İran'dan, Irak'dan, Mısır'dan, Suriye'den gelenler olduğu gibi, Horasan ve Maverâünnehir Türkleri arasından yetişmiş birçok şeyhler ve dervişler bulunmaktadır.⁹

Nasıl ki, mektep ve medreseler zahirî ilimler alanında görülen gelişmelerin ortaya çıkardığı müesseseler ise, tekke de manevî ve ruhî ilimler alanında görülen ilerlemenin ortaya çıkardığı müesseselerdir.¹⁰ Şehir merkezlerinde kurulan bu tek-keler, halka serbest ve entelektüel yaşantı sağla-yan dinî kulüplerdi. Devrin müziğini, ilmini ve edebiyatını buralarda bulmak mümkündü.¹¹ Tek-keler insan sevgisinin, çalışmanın, zarafetin, nezaketin, hizmetin, sanatın, ilmin, irfanın, marifet ve maharetin öğretildiği, işlendiği, geliştirildiği ve olgunlaştırıldığı merkezlerdi.¹²

Tekkeler bazen bir spor kulübü bazen de bir tecridhâne olarak görev yaparlardı. Evliya Çelebi İstanbul'da iki pehlivan tekkesinin bulunduğunu belirtmektedir. Aynı şekilde Ok Meydanı'nda ok atma talimlerinin yapıldığı bir de *Okçular Tekkesi* mevcuttu.¹³ Eskiden Arapların cüzzam, Osmanlı-ların miskin dedikleri hastalık için, Anadolu ve Ru-meli'nin belli başlı şehirlerinde olduğu gibi İstanbul'da da *Miskinler Tekkesi* adı verilen özel bir müessese yapılmıştır. İstanbul Karacaahmet'te bulunan bu tekke 1927 yılına kadar faaliyet göstermiştir.¹⁴ Camiler gibi tekkelerin kapısı da büyük küçük herkese açıktı. Tekke bulunduğu semt için sosyal bir yardım müessesesi görevini görürdü. Fakir ve muhtaç halk tabakası tekke veya zaviye-de kendisi için sığınabileceği yer bulabilir ve günün belirli saatlerinde yemek yiyebilirdi. Buralar-da yemek ve yatmak ücretsizdi.¹⁵

Tekkeler yapı itibarıyla cami ve kervansaray gibi muhteşem bir görünüme sahip değildir. Genellikle, sade tek katlı ve ahşap olarak inşa edilmişlerdir. İç mimarî bölümleri ise, tekkenin büyüklüğüne göre farklılık gösterir. Camisi, semahane-si, çilehanesi, kileri ve kahve ocağı bulunanlar olduğu gibi,¹⁶ geniş bir alana kurulup daha teferruatlı iç mimariye sahip olan tekkeler de vardır.¹⁷

II-Kadirî Tarikatına İlişkin Bazı Bilgiler

Kadirîye, Hazar Denizi'nin güney-batısında-ki Gilan'da (Geylan) dünyaya gelen Abdülkâdir-i Geylânî'ye (ö. 470/1077) nisbet edilen İslâm dünyasının ilk ve en yaygın tarikatıdır.¹⁸ Abdülkadir-i Geylânî Kadirî tarikatının piridir. Onsekiz yaşına geldiğinde tahsil için Bağdat'a gitmiştir. Burada kadî Ebu Said Mahzûmî'den fı-kıh, Ebu Bekr b. El Muzaffer ile diğer muhaddis-lerden hadis dinlemiştir.¹⁹ Hicri 488 ile 521 tarih-leri arasında evlenmiş ve hacca gitmiştir. Bazılarına göre İmam-ı Âzam'ın türbedarlığını yapmıştır. Kendisini tasavvuf mesleğine çeken kişi Ebu'l-Hayr Muhammed b. Müslim El-Debbasi'dir. Abdülkâdir, onun zaviyesine bir müddet devam ettik-ten sonra Ebu Said El-Mübârek El-Muharrimî eli-yile tasavvuf hırkasını giymiş ve vaazlarına başla-mıştır. Bağdat'ın Halba kapısı dışında seçtiği yer-de bir dergâh kurmuş ve kendisi dergâhın başına geçmiştir. Vermiş olduğu vaazların tesiri ile pek çok Musevî ve Hıristiyan bile Müslüman olmuş-tur.²⁰

⁹ Köprülü, a.g.e., s. 171.

¹⁰ Kara, a.g.e., s. 39.

¹¹ Doğan Kuban, "Anadolu'da Türk Şehri, Tarihi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerine Bazı Gözlemler", *Vakıflar Dergisi*, c. VII, Ankara, 1968, s. 68.

¹² Kara, a.g.e., s. 43.

¹³ Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, c. I-II, İstanbul, 1977, s. 226.

¹⁴ Ergin, a.g.e., s. 237; Celâl Esat Arseven, *Sanat Ansiklopedisi*, c. 4, İstanbul, 1943, s. 1960.

¹⁵ Ergin, a.g.e., s. 234; Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", *İA*, c. XIII, İstanbul, 1993, s. 170.

¹⁶ Kara, a.g.e., s. 186.

¹⁷ Mesela, Mevlevî tekkeleri on bölümdür. Semahane, türbe, çilehane, hücreler, derviş odaları, selâmlık, harem, kiler, mutfak, kahve ocağı, kafes ve matrab. Bu bölümlerden selâmlık şeyh efendinin dairesi, harem ise ailesi ile oturduğu evidir. Kafes ise tekkeye gelen kadınların kafes arkasından semahî izledikleri yerdir. Matrab ise na't ve ilahi okuyan-larla ney çalanların oturduğu yerdir. Kara, a.g.e., s. 186.

¹⁸ Nihat Azamat, "Kadirîye", *DİA*, c. 24, İstanbul, 2001, s. 131.

¹⁹ Mahir İz, *Tasavvuf (Mâhiyeti, Büyükleri ve Tarikatlar)*, (Neş. M. Ertuğrul Düzdâğ), İstanbul, 1990, s. 185.

²⁰ Ömer Rıza Doğrul, *İslâmiyetin Geliştirdiği Tasavvuf*, İstanbul, 1948, s. 113.

Abdülkadir-i Geylânî'nin müderris ve vaiz olması, onun geniş bir çevrede tanınmasını sağladığı gibi görüşlerinin kabul edilip yayılmasını da sağlamıştır. Tarikatın yayılmasını sağlayan bir diğer neden de, babalarının görüşlerini benimseyen çok sayıda çocuğunun, torununun ve değişik coğrafyalardaki müritlerinin faaliyetleri olmuştur.²¹ Geylanî'nin vaaz ve sohbetleri çok tesirli olup, bunlar daha sonra kitap haline getirilmiştir.²² Abdülkadir-i Geylanî'nin tasavvufi telâkkisine gelince, ona göre bir mürit bir müddet çile devresi çekerek zâhidliğe tamamiyle alışmalı, sonra el-etek çekmiş olduğu dünyaya tekrar dönerek haz ve nasibini ala ala başkalarını irşâd etmelidir.²³

Tarikat Hama, Suriye, Afganistan, Hindistan (Gücerat), Irak, Balkanlar, Arnavutluk, Batı Afrika, Kuzey Kafkasya, Orta Asya, Doğu Türkistan, Pakistan, Endonezya, Çin, Anadolu ve Arabistan'da yayılmıştır.²⁴

Anadolu'da ise Kadiriliği (874/1469) İznik'te ölen ve *Müzekki'n-Nufûs*²⁵ adlı eseri bulunan Eşrefoğlu Rumî yaymıştır. Eşrefoğlu Rumî kuzeybatı Anadolu Kadiriileri arasında ikinci pîr olarak kabul edilmektedir. Kendisi aslen Mekkeli olan ve sadâttan addedilen bir aileye mensup gösterilmektedir. Bursa'da tahsili sırasında sûfiyeye karşı meyl ve muhabbet göstermiş, Çelebi Sultan Medresesi'nde Alâeddin Ali Tûsî'ye mürid olmuştur. Daha sonra ilim yolunu tamamiyle terk ederek tasavvuf yoluna girmiş ve Emir Sultan'dan inâbe almış ve O'nun tarafından Hacı Bayram-ı Velî'ye gönderilmiştir.²⁶ Hacı Bayram-ı Velî'nin damadı olan bu kişi, önce kayınpederi Hacı Bayram-ı Velî'ye intisap etmiş ve onun yanında on bir sene kalarak her türlü riyazet ve nefis mücadelesi geçirmiştir. Bundan sonra kendisine Hacı Bayram-ı Velî tarafından icazet verilmiş ve İznik şehrine halife olarak tayin edilmiştir. Sonraları Hama'ya giderek, Abdülkadir-i Geylânî evlâdından Hüseyin-i Hamavî'ye intisap etmiş ve ondan hilâfet alarak Bursa'ya gelmiş ve tarikatın Eşrefiye kolunu kurmuştur.²⁷ Eşrefoğlu Rumî'nin *Müzekki'n-Nufûs*, *Divân-ı Âşıkâne*, *Tarikatnâme*, *Delâilü'n-Nübüvve*, *Fütüvvetnâme*, *İbretname*, *Ma'zerefnâme*, *Hayret-nâme*, *Mürâcaatnâme*, *Esrârü't-Tâlibîn*, *Tâcnâme*,

Elestnâme, *Nasihâtname*, *Cinânü'l-Canan* adlı eserleri vardır.²⁸ Tarikat, İstanbul'a İsmail-i Rumî tarafından sokulmuştur. Bu zat Bağdat'a gidip Kadiriliğe intisap etmiş ve İstanbul'a dönüşünde Top-hane sırtlarında bir *Kâdirihane* yaptırmıştır. Bundan kısa bir süre sonra da İstanbul ve Rumeli'de kırka yakın Kâdirî tekkesi kurulmuştur.²⁹

Tarikatın Rumiyye, Eşrefiyye, Halisiyye, Gari-biyye, Hilâliyye, Yafâiyye, İseviyye, Esediye ve Ekberiye, Hilâliyye ve Hindiyye gibi bilinen kolları varsa da³⁰ bu kolların sayısını kırk altı olduğunu belirtenler de vardır.³¹

Abdülkadir-i Geylanî'nin tavsiyesi üzerine yazılmış olması muhtemel âyin risaleleri Mısır ve Türkiye'de yayınlanmıştır. *Füyûzât-ı Rabbaniyye*'de halvet ve inzivaya (çile) çekilmek isteyen kimsenin gündüz oruç tutması, gece de ibadet etmesi gerektiği belirtilmiştir. Halvet kırk gün sürmektedir. Bu süre içinde yiyeceğin miktarı gitgide

²¹ Nihat Azamat, a.g.e., s. 131; Süleyman Uludağ, "Abdülkadir-i Geylânî", *DİA*, c. I, İstanbul, 1988, s. 234.

²² Bu eserlerden bazıları şunlardır: 1- *El Gunye Li Talibi Tariki'l-Hak* 2- *Fikhu'r-Rabbâni* (1150-1151 yılları arasında verdiği 62 Vaaz) 3- *Fütühu'l-Gayb* (Oğlu Abdürrezzak'ın babasının verdiği 78 vaazı toplayarak oluşturduğu Kitap) 4- *Hizbü Beşâirü'l-Hayat* (Tasavvuf evradı) 5- *Cilâü'l-Hâtır min Kelâmü's-Şeyh* 6- *El Mevâhibü'r-Rabbâniyye ve'l-Fütühu'r-Rabbâniyye Fi Merâtibü Ahlâki's-Seniyye ve'l-Makâmâtü'l-İrfânîyye* 7- *Yevâkitü'l-Hikem* 8- *Füyûzât-ı Rabbaniyye fi Evrâdi'l-Kadiriyye* 9- *Behcetü'l-Esrâr*. bkz. Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul, 1990, s. 521; İz. a.g.e., s. 185-187.

²³ Doğrul, a.g.e., s. 113.

²⁴ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul, 1995, s. 290-291; Azamat, a.g.m., s. 33; *Tarikatlar Ansiklopedisi*, Haz. Ahmet Güner, Yersiz, 1991, s. 201.

²⁵ Eser, İstanbul'un fethinden beş yıl önce kaleme alınmıştır. Türkçe olarak yazılan bu eserde, genel olarak tasavvuf ahlâkı ile ilgili görüş, yorum ve menkıbeler yer almaktadır. Eşrefoğlu Rumî, *Müzekki'n-Nufûs*, Haz. Abdullah Uçman, İstanbul, 1996, s. 12.

²⁶ Kasım Kufralı, "Eşrefiye", *İA*, c. 4, İstanbul, 1945, s. 397.

²⁷ Mahir İz, a.g.e., s. 216-217; Kara, *Tasavvuf...*, s. 291.

²⁸ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri* c. I, (sadeleştiren: A. Fikri Yavuz, İsmail Özen), İstanbul, 1972, s. 94; Abdurrahman Güzel, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Ankara, 2004, s. 431.

²⁹ Abdülbâki Gölpınarlı, "Kadiriilik", *Türk Ans.* c. 21, Ankara, 1974, s. 99-100.

³⁰ Öztürk, a.g.e., s. 187; Kara, *Tasavvuf...*, s. 291.

³¹ Azamat, a.g.e., s. 134-135.

azaltılır ve son üç gün yemek tamamen kesilir. Daha sonra yavaş yavaş alışılmış yemek âdetine dönlür. Çileyi tamamlayan kişi "*çileden çıkmış*" olur ve kendine "*çilekeş*" denir.³²

Tarikatta zikir esastır.³³ Zikir oturarak, ayakta, sallanarak ve dönerek yapılır.³⁴ Zikir esnasında kudüm, bendir, halile ve nevbe gibi vurmali sazlar da kullanılmaktadır.³⁵

III-Vakfiyenin Demirci'deki Kadiri Tarikatının Eşrefiye Koluna Ait Tekkeyle İlgili Verdiği Bilgiler

Vakfiye; tekkeyi kuran kişinin kim olduğu, nerede oturduğu, vakfettiği malların neler olduğu, bu malların nasıl ve ne amaçla kullanılacağı, tekke icra edilecek ibâdet ve zikirler ile vakfın tevliyetinin kime ait olacağı hususlarında bilgiler vermektedir. Bu hususlarla ilgili bilgilerin daha anlaşılır olması aşağıda alt başlıklar halinde verilmiştir.

a-Vakfın Kurucusu: Vakfın kurucusu, Demirci kazasının Sofular mahallesinde oturan Tarika-i Kadiriye'l-Eşrefi'den Kayyumzâde Eş-Şeyh Mehmed Tahir Efendi'dir.

b- Vakfedilen Mallar:

1- Gayr-i Menkuller: Vâkıfın, vakfettiği gayr-i menkuller, Sofular mahallesinde kendi mülk arsası üzerine yaptırdığı cami, tek katlı iki hücre, iki çilehane, bunların yanında vakfiyede sınırları belirtilen iki beyt-i ulvî; sofa, avlu ve suyu bulunan bir bâb mülk menzil, ayrıca vakfiyede sınırları belirtilmiş Serke tımarında Hark deresi yakınında Hacı Ahmed Ağa ismindeki yerde bulunan yedi dönüm bağdan ibarettir.

2- Menkuller: Menkul mallar içerisinde, bir küçük ve bir büyük bakır çorba sahanı, bir bakır çorba tası, üç küçük bakır lenger, iki küçük bakır yemek tepsisi, bir bakır bakraç ve bir küçük bakır bakraç, bir bakır abdest ibriği, bir bakır kahve güğümünden oluşan bakır mutfak eşyaları bulunmaktadır.

c-Vakfedilen Malların Kullanımı:

1-Gayr-i Menkullerin Kullanımı: Vakfedilen evde, camide imam ve hatip olanlarla meşihati ve tevliyeti elinde bulunduranlar oturacaktır. Hücrelerden biri tekke de irşâd vazifesinde bulu-

nan kişinin ikâmetine, diğerleri ise fakirlerin, dervişlerin, zikir ehlinin ve çilekeşlerin barınmasına tahsis edilmiştir. Dervişlerin hücrelere alınması ve çıkarılması ise şeyh efendinin görüşüne bırakılmıştır. Tekkede ve camideki görevliler ile, tekke de yerine getirilecek hizmetler için gerekli olan para, bağdan elde edilecek üzüm geliri ile karşılanacaktır. Ancak bağdan elde edilecek gelir önce bağın tımar edilmesinde ve vergisinin ödenmesinde kullanılacaktır.

2- Menkullerin Kullanımı: Vakfedilen bakır mutfak eşyaları meşihati ve tevliyeti elinde bulunduran kişilerin elinde bulunacak ve hücrelerde oturan fakirlere ve dervişlere bu kaplarda yemek pişirilecektir.

d- Vakıftaki Görevliler ve Vakıf Gelirinden Aldıkları Ücretler: Bu görevliler içerisinde imam, hatip ve müezzin, tekke şeyhi ve vakıf mütevellisi yer almaktadır. Bağdan elde edilecek gelirden, bağın bakım masrafı ve vergisi çıkarıldıktan sonra geriye kalan miktardan caminin imamına, hatibine, tekke şeyhine ve vakıf mütevellisine günlük birer akçe verilecektir.

e- Yapılacak İbâdet ve Zikirler: Vâkıfın yaptırdığı camide, farz olan beş vakit namaz ile Cuma ve bayram namazları kılınacaktır. Cuma ve Pazartesi günleri yatsı namazından sonra ve Cuma günleri de Cuma namazından sonra büyük zikir halkası oluşturulacak, oturarak ve ayakta tevhid-i zikir yapılacak, zikir sonunda Kur'an'dan bir aşr okunup, hâsıl olan sevap önce Hz. Peygambere, onun âl ve ashâbına ve bütün erkek ve kadın müminlere hediye olunacaktır.

f-Tekkedeki Sosyal Amaçlı Hizmetler: Hemen hemen her tekke ve zaviyede fakirlerin doyurulması ve barındırılmasına yönelik

³² D.S. Margoliuth, "Kâdiriye", İA, İstanbul, 1996, s. 53.

³³ Zikir, "La İlaha İllallah, Allah, Hu, Hak, Hay, Kayyum ve Kahhar" lâfızları ile yapılmakta olup, tarikata giren kişi hangi mertebede ise o mertebeye ait ismi iki rekât namaz kıldıktan sonra mertebeye uygun sayıda zikreder". Azamat, a.g.m., s. 133.

³⁴ *Tarikatlar Ansiklopedisi*, s. 201. Zikrin tam olarak yapılış şekli için bkz. Azamat, a.g.m., s. 135; Kara, *Tasavvuf...*, s. 205.

³⁵ Azamat, a.g.m., s. 135; Kara, *Tasavvuf...*, s. 205.

verilen hizmetler Demirci'de kurulan bu tekkede de verilmekteydi. Vâkıf, yaptırdığı hücrelerin bir kısmının fakir kişilerle dervişlerin barınmasına tahsis edilmesini ve yukarıda belirtilen mutfak eşyaları ile bağdan elde edilen gelirin bir kısmının da hücrelerde barınanların yeme içme hizmetlerinde kullanılmasını şart koşmuştur.

g-Vakfın Tevliyeti:

Câminin imâmeti, hitâbeti, büyük zikir halkasının şeyhliği ve vakfın tevliyeti hayatta oldukça vâkıfa ait olacaktır. Vâkıfın ölümünden sonra da bu görevler vâkıfın neslinden gelecek olan erkek evlâtlarının en büyük ve en reşid olanına geçecektir. Ancak, nesli kesilirse, bu görevler Kâdirî tarikatından icazet almış, olgun ve akıllı bir zâta geçecektir.

IV-Vakfiyenin Tahlili

Vakfiye, tekkeyi ilk kuran kişinin Kayyumzâde Eş-Şeyh Elhac Mehmed Tahir Efendi olduğunu göstermektedir. Çünkü, vâkıf sahip olduğu arsa üzerine câmiyi ve derviş hücrelerini "bina" eyledim demektedir. Yani, yıkılıp harap olması sonucu tekke ve müştemilatı müceddeden inşa edilmiştir.

Vakfiyede, tekke ile ilgili pek çok bilgi bulunmakla birlikte, vakfın tam olarak ne zaman kurulduğu belirtilmemiştir. Vakfiyede, 25 Rebiü'l-Evvel 1242/1826 tarihi geçiyorsa da bu tarih, vakfın kurucusu ve mütevellisi olan Kayyumzâde Eş-Şeyh Elhac Mehmed Tahir Efendi'nin vakfın tevliyetinin müceddeden kendine verilmesi için verdiği dilekçe üzerine, bu berâtın kendisine verilmesi hususunu bildiren Fermân-ı Âli'nin sâdir olduğu tarihi göstermektedir. Çalışmamızda kullandığımız vakfiye sureti ile vâkıfın inşa ettiği caminin hitabet, imamet, müezzinlik ve tekke şeyhliğinin kendine verildiğine dair bilgiler de Hurufat Defteri'nde birbiri ardınca 25 Muharrem 1242/1826 tarihinde kaydedilmiştir. Bu bilgilerden, vakfın tam olarak ne zaman kurulduğu tespit edilemiyorsa da, XIX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren mevcut olduğu tahmin edilebilir.

Demirci'deki Kadirî tarikatının Eşrefiye koluna ait tekkede icrâ edilecek zikirlerle ilgili olarak, sadece büyük zikir halkası oluşturulup oturarak ve ayakta âyin yapılacağı belirtilmiş, ancak bu âyinde nelerin okunacağı tam olarak belirtilmemiştir.

Vakfiye, Demirci'de bulunan tekkelere ait, vakfiyesi tespit edilebilen iki tekkeden biridir. Vakfiyesi bulunan diğer tekke, Şehre Küstü mahallesinde inşa edilen Rufâi tekkesine aittir.³⁶

Tekkeye ait vakfiyenin Hurûfât Defterleri arasından çıkmış olması, Şer'iyye Sicili bulunmayan pek çok şehirdeki vakıfların vakfiyelerinin bir kısmının bu defterler içerisinde bulunabileceğini göstermiştir.

Demirci'deki Eşrefiye tarikatına ait camide sadece beş vakit namaz ile Cuma ve bayram namazları kılınmamakta, haftanın belirli günlerinde zikir âyinleri icrâ edilmekteydi.

Tarikatın âyinlerinin camide yapılıyor olması, tarikat mensubu olmayan cami cemaatinin de zaman zaman bu âyinelere katılmış olabileceğini akla getirmektedir. Hemen hemen pek çok tekke ve zaviyede olduğu gibi, Eşrefiye tarikatına ait bu tekkenin hücrelerinde fakirler ve dervişler ücretsiz barınıp yemek yiyebiliyorlardı.

Eşrefiye tarikatı, Emir Sulta'nın tarikatı ile Hacı Bayram-ı Veli'nin Bayramiye tarikatı ve Kadirî tarikatının karışımı bir tarikattı. Demirci'de tarikat mensuplarının az mı yoksa çok mu olduğunu belirleyecek elimizde veri olmasa da, Eşrefiye tarikatına ait tekkenin bulunduğu Sofular mahallesi bitişiğindeki Sinan Efendi mahallesinde Kadirî tarikatının İsmailiye koluna ait bir tekkenin daha var olması³⁷, Demirci'de Kadirîye tarikatı düşüncesini benimsemiş hayli kişinin olabileceğini akla getirmektedir.

Eşrefiye Tarikatının kurulduğu mahallede bulunan cami günümüzde hâlen "Tekke Câmiî" olarak bilinmektedir. Caminin çevresinde tekke müştemilatına ait olduğunu düşündüğümüz yerler günümüzde boş arsa olarak durmaktadır.

³⁶ Demirci Şer'iyye Sicili, Defter No: 388, s. 90.

³⁷ Ertan Gökmen, a.g.t., s. 149-150.

V-Vakfiyenin Transkribi³⁸

1- Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Tarîk-i Aliyeye-i Kâdiriyeden mürşidü's-sâlikîn ve fahrü'l-mürşidîn Kayyumzâde Eş'şeyh Elhâc Mehmed Tahir Efendi Kâdiriyü'l-Eşrefî 2- nâm sâhibü'l-hayrın Demirci Kazası mahallâtından Sofular mahallesi dâhilinde kâin dâhil-i havza-i tasarrufu olan menzili ittisalinde müstağni-i tecrîd ve tavsif 3- kendi mülkü arsa üzerine Zikr-i bâd Kadiri bir câmi-i şerif müşîru'l-beyân bir ma'bed-i latîf rasîsü'l-erkân civâr-ı terhinmedârında iki beyt-i ulvî ve iki 4- hücre-i tahtanî ve iki çilehâne-i nurânî îcâr ve niyâtına muvafık olub şurûtu vakf ber-vech-i atî kalem-i şer'-i kavimle zabt ve tescil olunmak murâd 5- olunmağın cenâb-ı sâbiku'l-evsâf şeyh-i kerâmet-i ...? hazretleri meclis-i şer'-i şerif şâmihü'l-imâd ve mahfel-i dîn-i münîf râsihü'l-evtadda vakf-ı âtiyü'l-beyân 6-lieclî't-tescil ve'l-itmâm emrû'l-vakf ve't-tekmîl mütevellî nasb olunmağla tevliyeti kabul eden Es'Seyyid Dervîş Hafız Mustafa Efendi mahzarında 7- vech-i makbul nehc-i serîrû'l-medlûl üzere ikrâr-ı sahîh-i şer'î ve i'tirâf-ı sarîh-i mer'î idüb sûtür-ı sâlifede mestur olduğu minval üzre 8- kendi arsa-i mülk-i sarîhimde bina eylediğim câmi-i şerîf-i âlişân ve hücerât-ı latîfe-i sedidetü'l-erkâm ve kurbünde vâki' etrâf-ı erbaası 9- Halil Oğlu Hasan ve Semerci Mustafa Oğlu Ahmed ve Küçük Hasan menzilleri ve tarîk-i hâs ile mahdûd iki beyt-i ulvî ve bir sofa ve bir miktar 10- havlu ve bir hâne-i ma-i câriyi müştemil bir bâb mülk menzili ve nefsi Demirci'de Serke tımârında kâin Hark Deresi kurbünde Elhac Ahmed Ağa 11- yeri nâm mahalde vâki' etrâf-ı erbaadan Emir Mehmed Oğlu Ali ve Emir Hasan ve Arap Ali bağları ve tarîk-i ânî ile mahdûd ve sipahisine 12- senevi beher dönümü para maktulu kûrumî mülk bir kıta yedi dönüm bağı ve evânî-i nühasiye bir kebîr ve sağır çorba sahanı ve bir çorba tası 13- ve üç nühas lenger ve iki nühas taam tepsisi ve bir nühas bakraç ve bir nühas abdest ibriği ve bir sağır nühas kazgan 14- ve bir adet nühas kahve güğümü bihasbeten lillahi'l-vâhid ve taleben limerdâtillahi's-samed vakf-ı sahîh-i şer'î müebbed ve habs-i sarîh-i mer'î muhalled ile 15- vakf ve habs eyleyüb câmi-i şerîf-i mezbûrda ale't-tertib Cum'a

ve lydeyn ve mefrûzât-ı mektûbe ve i'tikâfât ve ibâdât-ı merğûbe 16- edası içün izn-i ânî virüb şöyle şart eyledim ki: Menzil-i mahdûd-ı mezbûr câmi-i şerîf-i mezbûrda imâm ve hatîb 17- tarîka-i münîf-i mesturda şeyh-i lebib olanlara süknâ olub ber vech-i âti imamet ve hitabet ve tevliyet ve meşihat nevbeti tasarruflarına geçen 18- zevata süknâ olalar evânî-i nühasiye-i merkûme dahi kezâlik anın yedinde olub hücerât-ı mezkûrede sakin olan fukaraya tabh-ı taam 19- içün hasbe'l-âde isti'mâl oluna ve bağı merkumun kûrumü ma-yümkinü'l-islâh tımar ve ta'mîr olunub menâfi-i semerâtından 20- mukâta-i zemîni virildikten sonra, bir akçe cihet-i imamet ve bir akçe cihet-i hitabet ve bir akçe cihet-i meşihat ve bir akçe cihet-i tevliyet 21- ve bir akçe cihet-i müezzin olub câmi-i mezbûrda evkât-ı salât-ı hamse-i mefrûza tilâvet-i ezan ve ikâmet ve cemâat-ı Müslimine imamet 22- ve eyyâm-ı cum'ada ve iyâdda âlâ vechi'l-müteâl fi âmmeti'l-bilâd edâ-yı hizmet-i hitabet ve umûr-ı lâzime-i tevliyeti kemâ hüve'l-lâyık rü'yet 23- dâmen-i dermeyân-ı hüsn-i himmet iden zevât-ı cehdden merkûmeye mutasarrıf olafakat müezzinlik cihetine bir vakt ...? 24- ve savb-ı sadâi'l-eimmesine mutasarrıf olub kemâhüve hakkuhû edâ-yı hizmet eyleye ve bağı merkumun bakî hâsılatı hücerât-ı mezkûre sükkânınının 25- tamamıesine sarf oluna ve cuma ve düşenbe geceleri cemâatle ba'de edâ-yı salât-ı Cum'a halka-i bend-i zikr-i 26-hüdâ olunub kıyâmen ve kuûden tevhi'd-i zikr ve hazret-i Rabb-i Mecîd ve akab-i zikirde Kur'ân-ı Kerimden bir aşr-ı şerîf tilâvet olunub 27- hâsıl olan sevabı peder-i âlem-i efrûz kende? niyeten ve dem beyne'l ma ve't-fîn aktâb-ı cihan-tâb velâkin Rasûlullah ve hâteme'n-nebiyyîn 28- nüktedân ve allemeke ma lem tekün ta'lem rûşen-i beyân ene efsehu'l-Arab ve'l-Acem sultan-ı serîr ve fi fetedellâ sadr-ı nişin fekâne 29- kâbe kavseyni ev ednâ habîb-ı yekta şefî'u arsa-i mahşer-i emîn muharrem esrarı subhanellezi 30- esra.....³⁹ der

³⁸ Vakfiyenin aslında satır numaraları olmayıp, transkriptteki numaralar okumada kolaylık olması amacıyla tarafımızdan verilmiştir.

³⁹ Buradaki ifade silikliği sebebiyle okunamamıştır.

cennet-i serâyiş-i enbiyanın kible ve melce-i aliyeye ekmelu's-salâh ve ezketta-hâyâ efendimiz 31- hazretlerinin ravza-i pak ve sertâb-nâklerine ve ervahı tayyibe-i âl ve eshâb-ı saadet ve iktisâb rıdvanullahi aleyhim ecmaîn 32- ve hazret-i şeyh kuddise sırrıhu's-sâmî ve ez şarken ta be garben mütevellidü'l hadd-i mağfiret-i subhâni'l-erkân 33- kâffe-i mü'minîn ve mü'minât ervahına ihdâ oluna ve hücerâtı mezbûreden biri zâviye-i mezbûrede müstecire berây-ı mesned-i irşâd 34- olan zâta mahsûs olub şâiri arâm-gâh-ı fukara ve derişân ve makarr-ı ehl-i zikr ve çile-keşân ola ve derişânın 35- idhâli ve ihracı şeyh efendinin muhavvel-i rey-i serîr ve meşiyeti olub dâr-ı nıfkı ve'l-hal? olunmamak üzre 36- vakt-i tam ve ihtimâm-ı sâlif-i kelâm olunarak ber-i'tikâd ve bermezheb kimesne bir an tevfik olunmayub makarr-ı ehl-i sünnet ola 37- din-i lâbisi libâs müsteâr hayat oldukça câmi-i şerîf-i mezkûrun imamet ve hitabet ve tevliyet ve halka-i münîf-i 38- mesturun meşihat hizmetleriyle müşerref olub, şurût-ı mezkûreyi ibtâl ve tebdil ve istibdâl-i tahvil ve't-teksîr ve taklîl merraten ba'de 39- uhra yedimde meşiyetimde ola nakd-i giran-mâye-i ömr-i azizi teslim-i hazînadâr-ı ervah eylediğimde, evlâd-ı zükûrumun ekberi ve erşed-i evlâdı ve evlâdı ve evlâd ve evlâddan batnen ba'de batnin ve ferâğan

gıbbe aslin 41- evtenâselü? ekber ve erşedi mutasarrıf olalar ba'de'l-inkırâz neûzûbillah min gadabi'l-feyyaz Tarik-i Aliyye-yi Kâdirîyyeden 42- mücâz ve müstahlef bir lebb-i kâmil ve edib âgah-dil zât mutasarrıf ola deyu ta'yîn-i şurût ve tebyîn-i kuyûd eylediği bir kıt'a 43- vakfiye-i ma'mûlû'n-bihâsının mazmunu şer'i şerife mutabık ve sebk ve serdi kâide-i fenn-i sakka muvafık olub ol vecihle ihticâca 44- sâlih ve kayd-ı i'tibâra lâyük olmağla vakfiye-i mezkûre bi-ibâretihâ askerî rûznameçesi kalemine kayd ve yedinde ibkâ ve tevliyet-i 45- mezkûre için yedine berât-ı âlişân i'tâsını vakf-ı mezbûrun vâkıfı ve bi'l-meşruta mütevelliyeti Kayyumzâde Şeyh Elhâc 46- Mehmed Tahir Efendi'nin istidâ-yı inayet eylediğini sâdır olan emr-i âlişâna imtisâlen Mahmud Paşa mahkemesi naibi 47- Ahmed Necib zîde ilmuhû ilâm etmeğin ilâmı mücebince askerî rûznameçesine kayd ve tevliyeti için müceddeden berât i'tâ oluna deyu 48- fi 25 Rebiü'l-Ahir 1242 gün tarihiyle müverrah ve musahhah fermân-ı âli sâdır olmakla sâdır olan fermân-ı âli mücebince vakfiyye-i mezkûre kalem-i mezbûre 49- ba'del kayd bermuceb-i şart-ı vâkıf tevliyet-i mezkûre merkuma tevcih buyruldu. Yevm 25 (Muharrem 1242)⁴⁰

⁴⁰ Vakfiye sonunda verilen bu tarih, vakfiyenin hurufat defterine kayd edildiği tarihi göstermektedir.

